

1. Innledning

Studenter ved Det juridiske fakultet kan i dag medbringe hjelpemidler til eksamen og disse hjelpemidlene kan innarbeides. Hva som kan medbringes og hvordan hjelpemidlene kan innarbeides er regulert i egne reglementer, et for norske¹ og et for engelske² emner. Det nåværende hjelpemiddelreglementet for norske og engelske emner ble vedtatt av PMR 05.12.2011.

Mindre endringene i reglementene blir vedtatt av studiedekanen eller PMR ved behov, men det er ikke foretatt en større revisjon av reglementet siden 2011.

Dekanatet ved Det juridiske fakultet vedtok i desember 2016 at det skulle nedsettes en gruppe for å se på muligheten for å innføre digitale hjelpemidler på eksamen og revidere hjelpemiddelreglementet. Dekanatet godkjente samtidig forslaget til mandatet for gruppen.

Gruppens medlemmer:

Erling Hjelmeng, Vibeke Blaker Strand, Kirsten Sandberg, Lee Andrew Bygrave, Odd Erik Pedersen, Maria Conradi (JSU) og Christine Ødegaard Sten. Hermann Bruslerud var oppnevnt som medlem av arbeidsgruppen, men ble fritatt fra vervet etter andre møte, pga. hans rolle som styreformann i Lovdata og muligheten for at en digital eksamensløsning kan bli gjenstand for anskaffelse i markedet.

2. Mandat for arbeidsgruppe: Digitale hjelpemidler til eksamen / revisjon av hjelpemiddelreglementet

Reglementet for hjelpemidler til eksamener ved det juridiske fakultet er omfattende, komplisert og reiser flere tolkningsspørsmål. Det legger beslag på betydelige ressurser, både fra studenter, vitenskapelige og administrasjonen, å forholde seg til regelverket. Fra fagmiljøene er det stadig henvendelser om revisjon av hjelmemiddelreglement, særlig ved at det etterspørres mulighet til å vise til ytterligere rettskilder, for eksempel nemndspraksis/forvaltningspraksis. Det er derfor behov for å foreta en gjennomgåelse og revisjon av hjelpemiddelreglementet.

Det juridiske fakultet har de senere årene gjennomført digitalisering av eksamen, i den forstand at skriving og innlevering av eksamensbesvarelser skjer digitalt. Digitaliseringen har så langt ikke omfattet oppgavetekst (som fortsatt deles ut på papir), eller hjelpemidler. Enkelte fagmiljøer har imidlertid tatt opp spørsmålet om digitale kompendier på eksamen.

¹ <http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/hjelpemidler-eksamen.html>

² <http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/auxiliary-materials.html>

Prosjektnavn: Digitale hjelpemidler til eksamen/revisjon av hjelmemiddelreglementet	Sluttrappporten er utarbeidet av : Erling Hjelmeng og Christine Ødegaard Sten
Prosjekteier: Det juridiske fakultet	Prosjektleder: Erling Hjelmeng
Versjon:	Vedtatt dato:

Tilgang til digitale kilder er en realitet i de fag der det arrangeres hjemmeeksamen. En ytterligere faktor er overgangen til digital eksamen i UiOs sentrale eksamenslokale i Silurveien, der det er mindre plass på hver pult, og der tidsskjemaet for eksamen gjør det utfordrende å kombinere bokkontroll og seks-timers eksamen. Endelig er digitalisering av undervisningen et prioritert område for dekanatet, og dette bør ses i sammenheng med evalueringen av studentene på eksamen.

Både av praktiske og faglige hensyn er det således grunn til å vurdere om også hjelpemidlene til skoleeksamen bør gjøres digitale, og da som et alternativ til dagens ordning som kun dekker papirbaserte hjelpemidler, og opp mot potensialet for en forenkling av dette. Arbeidsgruppen bes derfor om å ta prinsipielt stilling til om hjelpemidlene også bør gjøres digitale, vurdert opp mot fortsatt papirbaserte hjelpemidler.

En løsning kan være å gi studentene tilgang til rettskildene gjennom digitale verktøy, der studentene også kan arbeide aktivt med innarbeidelser/henvisninger og gruppering av kilder gjennom semesteret. Mindre omfattende endringer kan være å åpne for digitale kompendier eller tilgang til enkeltbaser i Lovdata, for eksempel dommer og lovtekst, og med begrensninger på hvilke merknader/henvisninger studentene kan innarbeide.

Arbeidsgruppen bes om å utrede og legge frem forslag til en modell der hjelpemidlene gjøres tilgjengelig digitalt. Det bes særlig om at sammenhengen med læringsprosessen og bruken av rettskilder gjennom semesteret vurderes, med henblikk på hvordan det kan etableres et virkelighetsnært samspill mellom rettskildebruk i undervisning, læringsstrategier og eksamensforberedelse. Det bes også om en vurdering av hvordan en digital løsning med mer omfattende tilgang til rettskildemateriale, vil kunne påvirke kravene til eksamensoppgaver.

Arbeidsgruppen bes om å levere sin innstilling innen 1. mai 2017.

3. Arbeidsgruppens møter

Gruppen har hatt seks møter med følgende agenda.

Onsdag 11. januar 2017

- 1) Gjennomgang av mandat ved Erling Hjelmeng
- 2) Presentasjon av fremtidige eksamensløsninger ved Randi Saunes
- 3) Planlegging av videre arbeid

Fredag 17. februar 2017

- 1) Presentasjon fra Lovdata
- 2) Diskusjon rundt det vi har fått presentert.

Onsdag 8. mars 2017

- 1) Møtedatoer for resten av våren
- 2) Presentasjon og diskusjon om dagens hjelpemiddelreglement
- 3) Diskusjon av veien videre

Tirsdag 21. mars

- 1) Presentasjon fra Rettsdata
- 2) Diskusjon utkast til arbeidsgruppens forslag utarbeidet av Erling Hjelmeng

Tirsdag 18. april

- 1) Erling orienterer om tilsvarende arbeid i Bergen.
- 2) Arbeidet med rapporten – veien videre
  - a. Hva er fremdeles uklart
- 3) Diskusjon utkast til arbeidsgruppens forslag utarbeidet av Erling
- 4) Spesifikasjoner i en digital eksamensløsning

Fredag 28. april

- 1) Avklaring av punkter som er uklare
- 2) Innfasing
- 3) Eventuelt

4. Arbeidsgruppens diskusjoner**Problemstillingen:**

Problemstillingen gruppen står overfor er todelt, dels går det ut på å finne løsninger for å ha digitale hjelpemidler på eksamen, og dels går det ut på å revidere det eksisterende hjelpemiddelreglementet. Det er behov for en revisjon av hjelpemiddelreglementet uavhengig av resultatet man kommer til om digitale hjelpemidler.

Konteksten - dagens og fremtidens eksamensløsning:

I dagens løsning med egne eksamenslokaler og egen løsning for eksamen på PC (DIGEKS UIO), har fakultet ansvaret for alle aspekter av eksamensavviklingen. Dette omfatter eksamensvakter, it-støtte, studentrepresentanter, bokkontrollører og bakvakter.

Det er ingen konkurranse om eksamenslokalene, men studentene mister tilgang på lesesalene i eksamensperioden. Det er bokkontroll på eksamensdagen og studentene må møte 1,5 timer før eksamen. Eksamen starter kl. 10.

Universitetet har besluttet at den praktiske eksamensavviklingen skal sentraliseres, og at Silurveien skal benyttes som eksamenslokale, de første eksamenene ble gjennomført i

Silurveien høsten 2015. I 2016 ble ansvaret for eksamensvakter sentralisert. Det juridiske fakultet vil i 2017 fortsatt selv administrere eksamensvaktene.

Våren 2017 avholdes de første av fakultetets eksamener i Silurveien, emnene som er valgt ut har ikke bokkontroll. Høsten 2017 vil det bli en markant økning i antall emner som skal ha eksamen i Silurveien, det er planlagt at alle valgemner skal avholdes i Silurveien. Fra og med våren 2018 sentraliseres ansvaret for eksamensvakter og eksamen skal som hovedregel avholdes i Silurveien. Unntaket er dersom det er praktiske grunner til at dette ikke kan gjennomføres. For fakultetet sin del gjelder dette i 6 timers eksamener hvor vi har bokkontroll.

Alle eksamener i Silurveien starter kl. 9. Det skaper utfordringer knyttet til bokkontroll, systemet med studentrepresentanter og bakvakter med tanke på avstanden til sentrumsbygningene og et tidligere oppstartstidspunkt. Det arbeides med å få på plass et godt system for eksamensutvikling og fordeling av eksamensdagene sammen med de andre fakultetene og sentraladministrasjonen. Fakultetet må uansett regne med at vi må gå bort fra eller tilpasse vår nåværende eksamensavvikling til lokalene i Silurveien.

Diskusjon rundt dagens reglement:

Dagens regler er komplekse, har ført til at arbeidsgruppen har måttet ta stilling til en rekke prinsipielle spørsmål. Et eksempel er reglene om henvisninger. En vurdering er om man skal la studenten henviser som de vil, uten begrensninger. Et annet aspekt er om dagens regelverk utelukker henvisninger som burde være tillatt, f.eks. forarbeider og nemdspraksis.

Disse utfordringene er mer omfattende å løse når vi har hjelpemidler på papir og en digital løsning vil gjøre det lettere for faglærerne og studentene å få tilgang til og jobbe med et mer komplett og oppdatert rettskildesbilde.

Et spørsmål er om det nåværende hjelpemiddelreglementet åpner for at studentene kan medbringe hjelpemidler som vi per d.d. ikke kan tilby digitalt, og hvordan det eventuelt skal løses ved en overgang til digitale hjelpemidler.

Spørsmålet om fakultetet i det hele tatt skal ha et reglement ble tatt opp (en overgang til open book). Dette er etter arbeidsgruppens mening mer praktisk på valgemner enn f.eks. studieårseksamener og bruk av open book som eksamensform må vurderes av faglærerne på det enkelte valgemne.

Det er et spørsmål om det er et større behov for å avgrense kildetilfanget på studieårseksamenene enn ved eksamen i valgemner. Og om det derfor er fornuftig å skille mellom valgemner og obligatoriske emner, med begrunnelsen at valgemnene har større særbehov og behov for større frihet.

Spørsmålet om man skal velge en negativ utforming av regelverket ved og f.eks. si at det ikke er tillatt å skrive disposisjoner/ notater i hjelpemidlene og at øvrig innarbeidelse derfor er tillatt ble diskutert.

Spørsmålet om man skal kunne ta med en lovsamling som ikke er innarbeidet ved en eventuell digital eksamen ble tatt opp.

Arbeidsgruppen ser det slik at ytterpunktene i kildetilfang er kun å tillate lovsamling, og «open book» eksamen. Det ble diskutert om man skal gå for en større innskrenkning i tillatte hjelpemidler enn man har etter dagens løsning.

Samtidig ønsker majoriteten i gruppen at studentene i eksamenssituasjonen skal ha tilgang til de kildene de trenger for å arbeide realistisk (i forhold til juristhverdagen) og at det skal være en klar link til arbeidsmetoden som benyttes i undervisningen.

Ved en overgang til digitale hjelpemidler må fakultetet sørge for et system hvor studentene bruker kreftene sine riktig, at undervisningshverdagen ikke er for fjern fra eksamen, og at hjelpemiddelet oppmuntrer til at studentene skal bruke kildene aktivt i løpet av semesteret.

JSU ønsker en løsning hvor man digitaliserer dagens eksamensløsning, slik at det ikke foretas en utvidelse av kildetilfanget ved en overgang til digitale hjelpemidler. De mener en eksamenssituasjon på 6 timer ikke kan sammenliknes med en alminnelig arbeidssituasjon og at en utvidelse av kildetilfanget derfor er uheldig.

JSU er også av den oppfatning at en utvidelse av kildetilfanget vil føre til et kildehysteri og en svakere metode.

Deler av arbeidsgruppen er av den oppfatning at studentene bruker mye tid på å lage en infrastruktur i hjelpemidlene, og anser det som lite praktisk tidsbruk, samt at studentene arbeider lite realistisk med rettskildene gjennom semesteret. Den samme delen av arbeidsgruppen ønsker at den nye løsningen skal hjelpe studentene med å omdisponere tiden som brukes på å lage infrastrukturen til øvelse i aktiv bruk av juridisk metode. Dette kan løses digitalt ved f.eks. bruk av nedtrekksmeny for krysshenvisninger og muligheten for faglærere til å dele utvalg av kilder. JSU er ikke enig i at den tiden som brukes på å lage infrastruktur er uheldig tidsbruk og at det må være opp til hver enkelt student hvordan de disponerer tiden de bruker på innarbeidelse av hjelpemidlene på papir eller digitalt.

Arbeidsgruppen har foretatt en gjennomgang av det nåværende norske hjelpemiddelreglementet og kartlagt hvilke hjelpemidler som per d.d. ikke finnes digitalt. Konklusjonen er at man med få unntak kan gå over til digitale hjelpemidler.

Diskusjon rundt fremtidens reglement / digitale hjelpemidler:

I tredje møte diskuterte arbeidsgruppen hvorvidt den innstiller på digitale hjelpemidler og går videre med det. Gruppen var i utgangspunktet positive til å gå videre med en løsning med digitale hjelpemidler og jobbet fra tredje møte mot det. JSU ønsker en noe avvikende løsning fra majoriteten i gruppen og er derfor ikke fullt ut positive.

Hvis gruppens forslag til en omlegging til digitale hjelpemidler blir vedtatt, er det enighet i gruppen om å anbefale at vi kommer tilbake til en større revisjon av hjelpemiddelreglementet for de gjenværende eksamener som vil bli avviklet med hjelpemidler på papir.

Ved en overgang til digitale hjelpemidler vil man kunne løse dagens utfordringer knyttet til dagens hjelpemiddelreglement. Man vil kunne legge inn premissene for hva som er tillatt å henvise til og hvordan man kan innarbeide kildene i selve systemet for digitale hjelpemidler. Når programmet som utarbeides for å tilby digitale hjelpemidler selv regulerer hva som er tillatt og ikke, vil det ikke være behov for et hjelpemiddelreglement tilsvarende det vi har i dag.

Det er mulig det er nødvendig å ha noen hjelpemidler som prosessnøkkelen frem til man eventuelt finner en løsning for å digitalisere denne. For valgemenner kan f.eks. faglærer vurdere om man velger en løsning med open book eller kompendier. For kompendier og liknende kan disse legges inn som PDF. Det oppstår samtidig spørsmål om lesbarhet og det er vanskelig å innarbeide en PDF. fil.

Ved innføring av digitale hjelpemidler må det settes av ressurser til opplæring av studenter og ansatte. Arbeidsgruppen mener og at det må foretas en vurdering av om det skal være en ytterligere tilrettelegging /opplæring for studenter med særlige behov i forhold til en digital løsning, som enkeltemnestudenter og LLM- og utvekslingsstudenter.

Arbeidsgruppen mener det er en forutsetning at man setter opp kurs i et digitalt system for hjelpemidler i starten av hvert semester. F.eks. i regi av Juriteket og biblioteket. Utformingen av kursene må gjøres i etterkant av arbeidsgruppens arbeid. JSU stiller spørsmål ved hvorvidt kursene skal være obligatoriske og hvordan disse praktisk sett skal gjennomføres.

Arbeidsgruppen ser at det kan bli en merbelastning på faglærerne i forbindelse med en omlegging til digitale hjelpemidler og at man bør se på godskrivingsreglene.

Diskusjon rundt spesifikasjonene i en digital løsning for hjelpemidler til eksamen.

Kildetilfang

I arbeidsgruppen var det enighet om at man i en innstilling må ta stilling til omfanget av kilder og hvorvidt disse bør angis uttømmende. JSU ønsker det samme kildetilfanget som etter dagens ordning i digitalt format.

Flere alternativer er diskutert:

1. Tilgang til alle kilder med unntak av litteratur.
2. Tilgang til de kildene som er tilgjengelige i dag.
3. En mellomløsning mellom alternativ 1 og 2.

JSU tok opp problemstillingen og mener at et kildetilfang etter alternativ 1 vil bidra til å gjøre en allerede tung studie tyngre og hvorvidt det vil føre til en situasjon hvor studentene blir premiert for antall kilder.

Arbeidsgruppen ser at dersom man gir studentene tilgang til et større utvalg kilder må det legges til rette for at studentene skal kunne identifisere hva som er relevant. Det kan gjøres på flere måter f.eks. ved bruk av utvalg over de relevante rettskildene i alle emner. Ansvarlig faglærer bør i så fall utarbeide disse og utvalgene må være egnet til å identifisere de relevante kildene. JSU ønsker en slik løsning og at utvalgene skal fremgå av sensorveiledningen, dersom man vedtar en løsning som innebærer at studentene får tilgang til flere kilder enn etter dagens løsning. Man bør også sette økt fokus på å identifisere de relevante kildene i undervisning og opplæring.

Arbeidsgruppen er enig om at hvilke kilder som er relevante er fagavhengige og derfor må ansvarlig faglærer/ fagmiljøene å ta stilling til dette. En digital løsning vil også gi mulighet til å lage forelesninger og kurs som bygger på utvalgene.

Det kom opp spørsmål om rundskriv skulle omfattes av tillatte hjelpemidler. De finnes emner hvor rundskriv svarer på de fleste materielle spørsmål rundt temaene og som f.eks. vil vanskeliggjøre utarbeidelsen av teorioppgaver i emnet. Dette vil også gjelde for flere fag, og vil måtte høre under konsekvensene en slik ordning vil ha for utformingen av eksamensoppgavene. Vurderingen av hvilke kilder det bør avgrenses mot må imidlertid gjøres av faglærer i det enkelte emne.

Det er uklart for arbeidsgruppen hvor teknisk vanskelig det vil være å gi studentene tilgang til ulike kilder ut fra hvilke eksamener de er meldt opp til. Det er også uklart hvor mye løpende administrasjon det vil innebære.

Innarbeidelse

Arbeidsgruppen har diskutert ulike former for innarbeidelse av det digitale verktøyet. Det er enighet om at vi ønsker en form for nedtrekksmeny for innledninger til krysshenvisninger i de ulike kildene. Det er ikke ønskelig at det skal være en begrensning i hvor mange slike henvisninger som skal kunne legges inn.

JSU ønsker et tilsvarende henvisningssystem som i dag.

Spørsmålet om man i en digital løsning skal tillate et merknadsfelt med fritekst. Dette har vært oppe flere forslag til hvor mange tegn som skal tillattes i et merknadsfelt. Både 150 tegn og 20 – 30 tegn er vurdert. Ved å tillate 150 tegn mener arbeidsgruppen at det er en reell sjanse for at dette vil brukes til f.eks. disposisjoner og sitater fra lærebøker og det er ikke ønskelig. En løsning med færre tegn ble trukket frem som en løsning for å gi studentene mulighet til å sette inn stikkord for å hjelpe tankeprosessen, de kan f.eks. skrive ting som analogisk, antitetisk, utvidende og innskrenkende som de i dag bruker farger og understrekninger for å markere. Dette vil i så fall være en ny mulighet for studentene. Det er enighet om at enhver versjon av en merknadsløsning vil stille krav til bistand med opplæring og fokus på hvordan de bør brukes.

Det er et spørsmål om det skal være mulighet til å markere teksten med farger. JSU mener muligheten for å benytte ulike farger og understrekninger er nødvendig. Arbeidsgruppen er av noe ulik oppfatning når det gjelder muligheten til å farge og understreke tekst. Det er kommet frem ulike synspunkter og deler av gruppen mener de øvrige metodene for innarbeidelse erstatter behovet studentene har for dette i dag. Det kom opp synspunkter om at farger og understrekninger er egnet til å bryte opp tekst på skjerm og utheve det sentrale. Farger kan også fungere som en lesehjelp og er en fordel for studenter med lese- og skrivevansker. Arbeidsgruppen kom til enighet om at man skal tilby en slik løsning.

Prosesser ved de øvrige juridiske fakultet

Spørsmålet om digitale hjelpemidler til eksamen ble diskutert på møte mellom dekanatene fra de juridiske fakultetene ved UiB, UiT og UiO 5. april 2017. Det fremgikk at UiB vil pilotere eksamen med tilgang til Lovdata Pro høst 2017 og vår 2018 (fagene JUS132 Pengekravsrett og JUS133 Rettskilde- og metodelære). Dette vil skje uten tilgang til litteraturløst og mulighet til å kommunisere med andre i sanntid, samtidig som det vil legges begrensninger på merknadsfunksjonen. Utover disse begrensningene vil det dreie seg om en standard versjon av Lovdata Pro. UiT hadde ikke iverksatt noen form for utprøving. Det var enighet mellom de tre fakultetene om at digitale løsninger ville være en nødvendig del av fremtidens juridiske utdanning og eksamen. Et forslag om en nasjonal arbeidsgruppe ble vurdert, men forkastet. I stedet var det enighet om at hvert fakultet gikk videre med sine prosjekter, og at de ville holde hverandre orientert om fremdrift.

5. Arbeidsgruppens forslag

Digital løsning

Innledning

Arbeidsgruppen foreslår at det innføres en løsning med digitale hjelpemidler ved alle eksamener ved juridisk fakultet. For enkelte valgemner kan det fremdeles være behov for

særlige løsninger gjennom kompendier etc., men disse bør i tilfelle tilstrebtes å tilgjengeliggjøres i elektronisk form.

I enkelte fag ser arbeidsgruppen at tilgang til digitale hjelpemidler ikke fullt ut kan erstatte papirbaserte hjelpemidler. Dette gjelder "Prosessnøkkelen" som er godkjent hjelpemiddel til JUS 4211. Her foreslår arbeidsgruppen å videreføre dette som hjelpemiddel og at forslaget til revidert henvisningspraksis skal gjelde. Samtidig bør det tilstrebtes å få frem digital versjon av denne slik at den kan inkluderes i den digitale løsningen.

Nærmere om funksjonalitet og henvisningsverktøy

Gruppen foreslår en løsning der studentene får tilgang til et spesielt tilpasset digitalt rettskildeverktøy. Mht. funksjonalitet for studentene er det viktig at disse kan arbeide aktivt med rettskildene i løpet av semesteret. Et slikt verktøy må for det første gi studentene tilsvarende muligheter til å legge inn krysshenvisninger og markeringer (utheving av tekst) som i dag. Dette innebærer også bruk av farger (for eksempel tre ulike) der det kan markeres ned på hele ord. JSU ønsker ikke en begrensning i antall farger.

Studentene skal ha mulighet til å legge inn krysshenvisninger fra/til samtlige kilder som gjøres tilgjengelig i løsningen uten begrensninger. Det er ønskelig å kunne velge ingress på henvisninger fra en nedtrekksmeny. Denne vil for eksempel inkludere Se, Jf., Kf., Sml., Motsatt, Analogisk, Antitetisk og Opphevet. Dette vil innebære en utvidelse i forhold til dagens reglement.

Gruppen har drøftet om det bør åpnes for å kunne legge inn personlige merknader som tekst, eventuelt med en begrensning på antall tegn pr. merknad. Dette er betenkelig av hensyn til muligheten for å kopiere inn større mengder tekst (for eksempel i fortløpende merknader). Gruppen anser likevel at en slik merknadsfunksjon vil være svært verdifull for studentene, og vil også kunne anspore til aktivt arbeid med rettskildene gjennom semesteret. Dette gjør det nødvendig å balansere hensynet til mulig misbruk (kopiering av tekst) mot hensynet til funksjonalitet. En grense på ca. 30 tegn bør kunne representere et kompromiss. Merknadsfunksjonen kan suppleres med en form for elektronisk kontroll opp mot kilder som ikke er tilgjengelige i løsningen (typisk sensorveiledninger, litteratur mv.).

Arbeidsgruppen anbefaler likevel at løsningen først prøves ut uten merknadsfunksjon, og at denne eventuelt implementeres etter at man har vunnet mer erfaring med ordningen.

Det er også ønskelig at studentene skal kunne benytte en utvalgsfunksjon, f.eks. til å sette sammen et knippe av rettskilder for enkeltfag. En slik funksjon må også gjøre det mulig for faglærere til å lage utvalg og dele dette med studentene, jf. nedenfor om kildetilfang. Muligheten for å lage slike utvalg representerer også et helt annen og dynamisk verktøy sammenlignet med papirbaserte domssamlinger som benyttes i dag.

Gruppen ser ikke grunn til å begrense søkefunksjonaliteten, selv om ferdigheter i å foreta målrettede søk ikke i seg selv er noe studentene skal prøves i til eksamen. Søkefunksjonalitet kan være et godt hjelpemiddel for å finne frem til kilder man tidligere har arbeidet med, men for eksempel ikke lagt inn krysshenvisninger til.

Løsninger som gjør det mulig å kommunisere med andre (studenter) i sanntid vil ikke være aktuelt. Løsningen forutsettes å oppfylle kravene til universell utforming for nettsider.

Kildetilfang

En utfordring som arbeidsgruppen har diskutert er om det økte tilfanget av kilder vil føre til at studentene "drukner". På dette punktet er arbeidsgruppen delt. Representanten fra JSU ønsker at en digital løsning bare skal inneholde de kilder som er tilgjengelige i dag, dvs. lovtekst og høyesterettspraksis.

Arbeidsgruppens flertall anser at informasjonstilgangen er en utfordring som studentene også vil måtte håndtere i arbeidslivet og ved mulige hjemmeeksamener samt ved skriving av masteroppgaven. Dermed er det det også etter flertallets oppfatning viktig at studentene gjennom hele studiet opparbeider erfaring med håndtering av et så fullstendig rettskildebilde som mulig. Videre er det flertallets oppfatning at ved å arbeide aktivt med rettskildeverktøyet gjennom semesteret, ved å sile informasjon gjennom utvalg av rettskilder og ikke minst ved målrettede krysshenvisninger, bør ikke studentene overraskes under eksamen av en informasjonsstrøm de ikke makter å håndtere. Dersom studentene gir seg hen til usystematisk gjennomgang av kilder på eksamen for å finne en «løsning» på oppgaven, indikerer dette at studentene ikke er tilstrekkelig forberede til eksamen.

JSU ønsker ikke en løsning med tilgang på alle hjelpemidler i digital form, og synes derfor ikke det er like viktig som andre i utvalget at eksamenssituasjonen skal være mer realistisk i forhold til arbeidsmetodene i arbeidslivet. Ifølge JSU kan en eksamen på 6 timer ikke sammenliknes med en arbeidssituasjon, og utvalget er derfor mest opptatt av at jusstudentene blir prøvd i metode, og ikke i hvilke kilder man har funnet i løpet av semesteret. Er man i en situasjon fra arbeidslivet vil det være naturlig å finne alle relevante (og i noen tilfeller irrelevante) rettskilder for å begrunne ens anførsler, men jusstudentene må først og fremst prøves i metode da de har tidsbegrensninger å forholde seg til.

Gruppen er uansett samstemt om at studentene behøver veiledning i å håndtere et øket kildetilfang, og legger til grunn som en forutsetning at den enkelte ansvarlige faglærer utarbeider utvalg av rettskilder innenfor det enkelte fag, enten kildetilfanget begrenses eller ikke.

Den digitale løsningen må uansett begrenses til primærkilder, dvs. at databaser som inneholder juridisk litteratur må utelukkes.

Arbeidsgruppens flertall foreslår således at studentene bør ha full tilgang til samtlige rettskilder i den digitale løsningen, dvs. at alle primærkilder vil være tilgjengelige. Utover lovtekst og dommer (herunder underrettspraksis) innebærer dette forskrifter, forarbeider, praksis fra ulike nemnder samt internasjonale kilder (for eksempel EUs CELEX, avgjørelser fra EMD, praksis fra FN-komitéer mv.). Dette betyr selvsagt at studentene vil ha tilgang til mange kilder uten relevans verken for fager eller den konkrete eksamensoppgaven. Løsningen må imidlertid inneholde funksjonalitet som gjør det mulig å sperre tilgang til bestemte kilder for bestemte emner.

Gruppen anser at Lovdata Pro vil være den foretrukne løsningen, men ser at et endelig valg vil måtte foretas i henhold til regelverket om offentlige anskaffelser, og har derfor ikke knyttet beskrivelsen ovenfor opp til noen bestemt leverandør.

Nærmere om betydning for undervisning og eksamensoppgaver

Innledning

Flertallet i arbeidsgruppen legger til grunn at tilgang til digitale hjelpemidler som studentene aktivt kan benytte for henvisninger og utvalg i løpet av semesteret både vil gjøre eksamenssituasjonen mer realistisk i forhold til arbeidsmetodene i arbeidslivet, samt medvirke til at studentene vil arbeide mer aktivt med rettskildene i løpet av semesteret. Dette er grunnleggende i samsvar med pedagogiske prinsipper om sammenheng mellom evaluering og undervisning, og vil gi studentene incentiver til å arbeide riktig med rettskildene gjennom semesteret. Løsningen er også enkel og effektiv mht. kontroll, siden studentenes valg vil være begrenset iht. det systemet åpner for. Videre vil løsningen gi studentene et helt annet og realistisk tilfang av rettskilder ved eksamen, noe som vil sette kandidatene på en prøve som ligger langt tettere på arbeidsmetodene i arbeidslivet.

Betydning for undervisning

Bruken av et digitalt rettskildeverktøy vil også måtte påvirke undervisningen. Dels vil det kreves opplæring i selve verktøyet, noe som kan håndteres innenfor bibliotekets tilbud, dels vil det kreve en mer kildenær undervisning i kurs, forelesninger og smågrupper. I det første studietilbudet som møter studentene, rettskilder til fots, bør rettskildeverktøyet trekkes inn aktivt. Dette kan f.eks. gjøres ved at det i undervisningen lages utvalg og legges inn krysshenvisninger etter hvert som studentene arbeider seg gjennom rettskildene. Lignende modeller bør inngå i de øvrige kursoppleggene. De mulighetene det nye hjelpemiddelet gir for undervisningen må imidlertid utvikles og innføres over tid; mht. implementering av eksamensløsningen er det i første omgang viktig at studentene gis nødvendig opplæring i verktøyet.

Betydning for eksamensoppgavene

Det kan innvendes at studentene først og fremst bør prøves i enkeltferdigheter, for eksempel drøftelser av culpa i erstatningsretten, kjøpsrettslig mangel, forvaltningsrettslig ugyldighet, skyldkrav og dekningsprinsipp i strafferetten etc., og at det sentrale ved eksamen ikke er en fullstendig beherskelse av rettskildene, men juridiske metode og drøftelser på avgrensede områder. Det kan hevdes at tilgang til et mer eller mindre fullstendig rettskildemateriale vil legge opp til mer utredningspregede besvarelser, der inndragelse av et fullstendig kildemateriale blir viktigere enn å vise juridiske ferdigheter typisk i form av pro&contra drøftelser. Arbeidsgruppens flertall mener imidlertid at det ikke foreligger en motsetning mellom forslaget og en slik tilnærming til prøving av juridiske ferdigheter.

Hovedpoenget med eksamen vil være uendret; å teste at studentene behersker den juridiske metoden, har tilstrekkelige kunnskaper på det aktuelle rettsområdet/fagområdet og er i stand til å omsette disse kunnskapene i drøftelser eller fremstillinger av gjeldende rett som reflekterer en beherskelse av juridisk metode. Samtidig vil forståelse og innsikt prøves ved at det stilles krav til metodisk, etisk og samfunnsmessig refleksjon over rettsreglene.

Eksamensoppgavene bør fremdeles utformes slik at de tester studentenes kunnskaper og ferdigheter iht. kvalitetsrammeverket på en realistisk måte. Sannsynligvis vil det ekstra tilfanget av rettskilder og henvisningsfunksjonalitet også gi begrenset utbytte for studentene der de testes i juridiske drøftelser, slik at denne typen eksamensoppgaver i begrenset utstrekning vil måtte tilpasses. På andre felt, typisk knyttet til lovtolkning eller teorioppgaver, vil et ekstra kildetilfang gi en ny dimensjon som bidrar til at studentene kan få vist at de behersker juridisk metode. Innslaget av prøving av hva studentene husker vil bli mindre, mens det å beherske juridisk metode og rettskildeverktøyet vil bli mer sentralt. Dermed vil det fortsatt være juridiske ferdigheter, metode og refleksjon som testes på eksamen. Samtidig vil bruken av rettskildeverktøyet gjennom semesteret knytte eksamen tettere opp til læringsaktivitetene, noe som også representerer en klar anbefaling fra pedagogisk teori.

En slik omfattende tilgang til kilder som det legges opp til, også kilder i prosaform som f.eks. forarbeider og rundskriv har potensial til å øke omfanget av bevarelsen betydelig, idet en digital løsning gjør det svært enkelt å klippe inn materiale i besvarelsen. Dette skaper behov for opplæring i akademisk skriving og henvisningsteknikk, samtidig som det oppstår et behov for plagiatskontroll for å avdekke tilfeller hvor studenter lar seg friste til å la andre tekster fremstå som sine egne.

JSU viser til merknaden ovenfor om at man i arbeidslivet vil søke å finne frem til alle relevante (og i noen tilfeller irrelevante kilder). Dette er et relevant argument til tross for flertallets konklusjon om at praktikumsoppgaver i begrenset utstrekning vil måtte tilpasses. Mht. teorioppgaver er JSU uenig i at en ny dimensjon av kildetilfang vil vise at studenter behersker juridisk metode. Tvert i mot er det dette JSU frykter - at eksamensoppgavene får et annet

innhold, hvor man også blir prøvd i hvilke kilder man har funnet/ikke funnet, og hvordan man har forstått bruken av de digitale hjelpemidlene.

6. Arbeidsgruppens forslag til innfasing

Arbeidsgruppen har vurdert ulike planer for innfasing fra og med våren 2018:

1: Innføre digitale hjelpemidler for alle emner.

2: Innføre digitale hjelpemidler for studentene som starter på JUS1111 våren 2018 og fortsette innfasingen med alle studenter som starter på MiR etter våren 2018.

3: Innføre digitale hjelpemidler for studentene som starter på JUS1111 våren 2018 og et utvalg av studenter på de øvrige studieårene. For dermed å sørge for en rask innfasing enn etter alternativ 2.

JSU ønsker innfasing etter alternativ nr. 2. Arbeidsgruppens majoritet innstiller på alternativ 3 med følgende innfasingsplan:

Våren 2018: JUS1111 (pilot)

Høsten 2018: 1. studieår (JUS1111 + JUS1211), JUS2111 og alle valgemner

Våren 2019: JUS2211 og 3. studieår (JUS3111+JUS3212)

Høsten 2019: 4. studieår (JUS4111, JUS4211, JUS4121, JUS4122 og JUS4123)

Det er utarbeidet en detaljert innfasingsplan, med en plan for opplæring av studenter og interne og eksterne lærere. Den finnes vedlagt.